

Vader en zoon in Venetië

*Tekst: Jeff Keustermans
Foto's: Laurens Keustermans*

Door het vliegtuigraampje nam Laurens (15) een foto van de met palazzo's afgeladen eilanden. Het donkere onweer dat onze aankomst vertraagde, had zich teruggetrokken achter de dogenstad en zorgde voor een mooi contrast met de zonovergoten rode daken en blauwe lagune. Zelfs vanop een kilometer hoog was Venetië een streling voor het oog. Ik wist dat de stad al eeuwen een handelscentrum was. Op weinig plaatsen ter wereld bloeide het kapitalisme vele eeuwen zo intens. Vraag en aanbod. Wij waren niet de enigen wie de bijzondere schoonheid was opgevallen. Honderd euro voor een watertaxi naar het centrum. Zo vlak na onze aankomst waren we nog niet gewend aan de lokale scheefftrekking tussen vraag en aanbod. Dan maar geen taxi. Een sergeant Garcia look-alike stond aan het roer van onze vaporetto.

BIJNA-DOOD-ERVARING

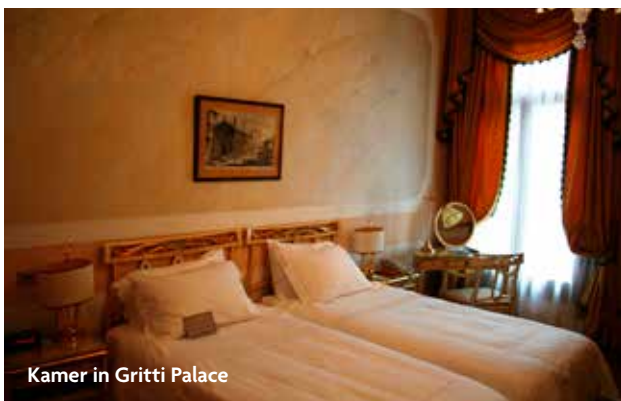
Venetiaans blond is blond met een zeer lichtbruin-rode schijn, afhankelijk van de lichtinval. De combinatie van Venetiaans blond met donkere, haast zwarte wenkbrauwen, felbruine ogen en een brede glimlach, mooi verpakt in een lage jeans kon geen toeval zijn. De ranke hand door de halfflange lokken, een truitje met witte en blauwe strepen. Nog voor ik de stad bereikte, had ik een bijna-dood-(in Venetië)-ervaring. Als je mensen wil zien, moet je je niet afzonderen in een privétaxi, bedacht ik. Nam Gustav von Aschenbach, of was het niet in feite Thomas Mann zelf, daarom ook de vaporetto? Toen ik op mijn achttiende de film "Dood in Venetië" zag, genoot ik. De beelden zijn een streling voor het oog. Maar dat het leitmotiv schoonheid was, en de magnetische aantrekking die ze kan hebben, was me totaal ontgaan. Of was ik het vergeten? Niemand vroeg tickets bij het instappen. De schoonheid kwam in ons deel van de boot, en lachte samen met zwarte krullen boven een strakke Griekse neus. Ze spraken Frans

met elkaar. "Trekt schoonheid schoonheid aan?" zou ik me deze dagen nog enkele keren afvragen.

Onder een nieuwe stortbui ging het in volle vaart naar Venetië. Murano, eiland van glas. Ook aan het Lido bleven de felbruine ogen aan boord, of eerder de Venetiaans blonde lokken. Vette druppels plopten op het water en lieten duizenden luchtbelletjes rond de vaporetto dansen. Laurens en ik waren in T-shirt, gekleed voor het warme en goede weer dat het hier altijd moet zijn. Gelukkig stopte de regen toen we voet aan wal zetten bij San Marco.

De receptioniste bracht ons met de kleine lift naar de tweede verdieping en toonde onze ruime kamer. Via het raam hadden we uitzicht op het Canal Grande. "Papa, negen euro voor een flesje water!" zei Laurens, toen hij de minibar opentrok. "We zullen wel kraantjeswater drinken," suggereerde ik. "Minibars hebben altijd maxiprijzen. Gelukkig was de kamerprijs een superdeal, anders hadden we hier nooit gezeten."

Kamer in Gritti Palace

Kleine tafeltjes naast het water

Verdwalen door nauwe straatjes en langs kanalen

Ik slaap zonder kussen. De ‘pillow service’, waar je een kussen naar wens kan bestellen, had ik dus niet nodig. De badkamer was van vloer tot plafond bekleed met marmeren panelen van wel één op anderhalve meter. Dat moet wat gekost hebben. Het gebouw uit de veertiende eeuw straalt in alles zijn rijke geschiedenis uit. Het Gritti Palace is een hotel sinds het begin van de jaren 1900. De groten der aarde waren hier te gast: Koning Boudewijn, Koningin Paola, Georges Simenon, Maurice BÉjart uit eigen land, maar ook Charlie Chaplin, Luciano Pavarotti, Herbert von Karajan, Mick Jagger, Roger Moore en mijn favoriete acteur Gene Hackman. Tegen valavond lieten we ons verdwalen in de nauwe steegjes van San Polo, aan de overkant van het Canal Grande. Aan een tafeltje naast een smal kanaal genoten we van een heerlijke Italiaanse maaltijd, tegen een best redelijke prijs.

“Gaan we terug via het San Marcoplein?” vroeg Laurens. “Prima, het is nog niet echt laat.” Een onweer blies in de verte de aftocht met een nerveuze hemel achter de campanile en de basiliek. Natuurlijk klank- en lichtspel ondersteund door een toeristisch flashconcert. Raar hoe sommige toeristen met een kleine flitslamp een toren van honderd meter hoog proberen te verlichten. “De combo’s op de terrassen van de drie cafés spelen juist dezelfde stukken,” merkte Laurens op. “Ze oefenen samen in de namiddag,” suggereerde ik. De derde bolero maakte me slaperig.

TSUNAMI

“OGGI?” “NO, DOMANI!” Mannen gekleed in een groen T-shirt en blauwe katoenen broek riepen luid over en weer. Met een grote heksenbezem veegden ze papier en afval op een hoop. Om half zeven ’s ochtends waren wij de enige toeristen op het San Marcoplein. Via de totaal verlaten Riva degli Schiavoni wandelden we naar het oosten van de stad. Hier komt overdag iedereen naar de ‘Brug der Zuchten’ kijken. We zochten een ontbijt.

“Als jullie de cappucinos aan de toog drinken, kost het maar twee euro,” zei de vriendelijke dame in de bar. “Attenzione, de kop is *molto calda*,” waarschuwde ze Laurens moederlijk. “Hebt u ook panini?” vroeg ik. “Briocce,” corrigeerde ze. “Die zitten in de oven. Nog vijf minuten.” “Bene, dan wachten we even.” “Wauw, Laurens, een schip van tien verdiepingen ginder,” verslikte ik me in mijn *briocce con cioccolato*. “Het komt naar hier.” Tussen zeven en half acht zagen we vier schepen passeren, waarvan twee kanjers. “Indrukwekkend hoe die zo vlak voor het San Marcoplein de stad binnenvaren,” merkte Laurens op. “Geen wonder dat het hier overdag zo druk is,” knikte ik. “Er worden er hier elke dag duizenden

... en meer kanalen

afgezet!” “Als ze niet goed opletten toch...,” grapte Laurens.

We stapten richting Arsenale, de oude scheepswerf van Venetië. Hier hadden in de zestiende eeuw zestienduzend mensen de grote Venetiaanse boten gebouwd. Elke dag één in de drukke periodes, zoals bij Airbus. Een koele druppel in mijn nek deed me opkijken naar een web van draden boven ons. Sommigen vol met bonte kleuren van wasgoed. “Zouden er regels bestaan die overburen verplichten om een haak in hun muur te laten vijzen voor de waslijn van de overkant?” vroeg ik me luidop af. “En waren schuine draden een teken van oude burenruzies of vetes?” Op dit soort zaken waren de Romeinse juristen dol. Justinianus zal er zeker een reeks artikelen over hebben gehad in zijn wetboek.

Het San Marcoplein in de vroegte

Een echte kruidenier, zoals ze bij ons niet meer bestaan. Groenten zoals je ze bij ons niet meer vindt. Een gewone Tabacchi, de enige plaats waar je lucifers kan kopen in Italië. “Hier wonen nog echte Venetianen,” zei Laurens. We konden er niet genoeg van krijgen. Nog, nog, nog. Op een straatbord las ik “*Sotoportego de la Ancora*, Gaanderij van het Nog.” Projectie... want er stond “*Ancore*, anker”. Iets verderop zat de Rifondazione Comunista Sez. 7 Martiri achter een knalrode gevel, opgeluisterd door een grote fresco van Jezus Christus, met kaarsje en bloemen. Een katholieke poging om het kwaad in te dijken.

De buurt van Arsenale

We wandelden terug, met de al warme zon in onze rug. Verse mozzarella’s werden postkaarten, stevige tomaten carnavalsmaskers *made in China*. De geigerteller biepte sneller bij elke stap. De winkels muteerden door de straling van het San Marcoplein. De toren bij de Piazza San Angelo (het straatbord zei nog San Anzolo) imiteert die van Pisa. Ook hier is de ondergrond verre van ideaal voor prestigieuze bouwwerken. “Die cruiseschepen hebben grote golven veroorzaakt,” zei ik, toen een tsunami fotoestellen het kleine plein opstroomde. “Zin in iets rustigers, Laurens?” Hij knikte. “Laat ons naar het hotel gaan, en tijdens de warmte van de middag het zwembad van Hotel Excelsior opzoeken!” stelde ik voor.

Gelukkig helpen wegwijzers ons weer op weg

STRANDWANDELING

De hotelshuttle naar het Lido, een twaalf kilometer lang eiland tussen de lagune en de Adriatische Zee, deed er twintig minuten over. San Marco verdween in speedbootvaart naar de horizon. Uitlopers van de Dolomieten doken op achter het silhouet van de torens.

“De poolmanager heeft juist gebeld dat er niemand meer bij kan,” zei de conciërge. “Maar met de shuttle-

bus zijn jullie op vijf minuten aan Hotel des Bains.” Dat het zwembad aan Hotel des Bains mooier is dan dat van Hotel Excelsior, wist ik van zeven jaar geleden, toen ik er enkele dagen verbleef met Ingrid. Hier speelde zich in 1911 het verhaal *Dood in Venetië* af, prachtig beschreven door Thomas Mann. In het begin van de twintigste eeuw was het hotel zeer exclusief. En dat heeft men al honderd jaar zo gehouden. Ik kwam, zoals vaak, niet in het water. Zwembaden zijn voor mij vooral om naar te kijken. Terwijl Laurens afkoeling vond in het zwembad, las ik hoe commissaris Brunetti met de vaporetto door de buurt van het Arsenale voer. We liepen er deze ochtend zelf. Hij was op weg naar het kerkhofeiland San Miguele voor de lijkschouwing van een dirigent die vermoord was in het La Fenice theater. Donna Leon schrijft misdaadromans die zich afspelen in Venetië. De oplossing van de moord was niet voor onmiddellijk en de dag was al lang. Ik dutte in op de dikke badlakens in de schaduw van een hoge boom.

“Terugwandelen langs het strand?” vroeg ik toen Laurens genoeg had gezwommen. “Prima.” Maar dat was buiten de hond gerekend. Hoewel mijn sandalen en T-shirt van een bekende Italiaanse designer waren (het stond er wel niet op te lezen...), pasten we blijkbaar niet binnen het idee dat de strandbewaker had over hoe je over het strand wandelt, namelijk met een lege geldbeugel. En dat was bij ons (nog) niet het geval. “Je kan zomaar niet op het strand wandelen,” blafte de man. “Honderdnegentig euro voor een strandcabine.” “Maar we blijven geen week,” antwoordde ik. “Per dag.” “Per dag?” “Ja, per dag!” “Eigenlijk willen we gewoon over het strand terugwandelen naar Hotel Excelsior... Mag dat?” vroeg ik. “We verblijven in het Gritti Palace, van dezelfde groep als Des Bains,” argumenteerde ik, alsof ik in graad van beroep pleitte. Uiteindelijk kreeg ik een “ok”, aangevuld met “Voor twaalf euro per persoon heb je een strandstoel.” “Per week?” “Per dag!” “Die met uitzicht op de achterkant van de strandcabines?” vroeg ik. “Ja.” “Dank je, we wandelen het liefst gewoon terug.” De sfeer op het strand beviel ons niet echt. We kozen al snel voor het voetpad langs de weg, waar een *pizzetta* onze honger brak. De hotelshuttle bracht ons terug naar het hoofdeiland.

SAN MARCO

Gran Teatro La Fenice, het decor voor het boek van Donna Leon, lag op een steenworp van ons hotel. Acht euro per persoon om het te bezoeken vond ik te veel. Ik zocht in de nauwe straat naast de voorgevel de zij-ingang waarlangs het lijk was buitengebracht. Dat volstond. In de late namiddag brachten een paar kerken koelte. Zoals de Santi Apostoli, en de Gesuiti, een barokke kerk die de Jezuïeten in het noorden van de wijk

Zouden er wetten bestaan over deze waslijnen?

Rifondazione Comunista Sez. 7 Martiri

Arsenale

Aanmeren bij hotel Excelsior

Canneregio hadden mogen bouwen in de zeventiende eeuw, nadat ze, na vijftig jaar toegangsverbod door de stad, opnieuw welkom waren. In 1516 moesten alle Joden samen wonen op een eilandje in Canneregio, met christelijke bewakers aan de twee bruggen die de toegang vormden. De Joden mochten alleen overdag het eilandje verlaten, mits ze een herkenningsteken en een hoofddeksel droegen. Vroeger was op dat eilandje een ijzergieterij, *geto* in het Venetiaans. Ook vandaag liepen er keppeltjes en grote ronde zwarte hoeden.

Vele toeristen willen in Venetië blijkbaar twee dingen zien: het San Marcoplein en de Rialtobrug. De massa wordt van het ene naar het andere geleid door gele gevelbordjes "PER RIALTO" en "PER S. MARCO". De bordjes zijn belangrijk voor de toeristen. Maar ze zijn nog belangrijker voor de doorsnee koopman van Venetië. Aan vele bordjes is geknoeid met de pijlen. Je kan immers op vele manieren door de straatjes van Venetië op je bestemming geraken. Een pijl naar links in plaats van naar rechts en de souvenirverkoper die normaal in een stille straat zit, heeft plots tienduizend passanten per dag. Zoals bijna altijd in Italië maakten we ook die avond een excellente keuze uit de vele pittoreske restaurantjes op een van de talrijke pleintjes. Je kon ook moeilijk fout kiezen. Het was overal heerlijk eten. Maar misschien ook wel omdat we zo verstandig waren om de *fish soap* te laten voor wat het was. Niet iedereen had dat blijkbaar gedaan, want even later hoorden we een ambulanceboot over de kanalen racen.

De Gucci-winkel nabij San Marco was al lang dicht toen we er langskwamen. Zwart verkochten vlak ervoor een deel van de vorige collectie. De Gucci-nachtwinkel. Handtassen die vakkundig nagemaakt waren, misschien wel op de plaats waar ook de originelen bij sommige topmerken tegenwoordig vandaan komen. Voor acht euro per persoon mag je 's avonds op het terras van Café Florian luisteren naar de 'Bolero' en 'Eine Kleine Nachtmusik'. In de mareskino-kers zat meer alcohol dan in de pina colada. Toch sliepen we goed die nacht. Laurens zelfs tot half tien. Ik wist intussen bijna wie de maestro vermoord had.

Een licht ontbijt in een bar en we waren op stap naar Il Papiro, een winkel met handgeschept papier, en daarna naar de museumshop van Peggy Guggenheim, voor een boek over Pollock. Het was al onze derde dag in Venetië en hoog tijd om de shopping list volledig af te werken. De gondeloverzet tegenover ons hotel bespaarde ons de tocht naar de Academiabrug.

"Ik heb pas om één uur gereserveerd voor onze lunch. Zullen we eerst nog de campanile op San Marco

THOMAS MANN - DOOD IN VENETIË

Thomas Mann (1875-1955) was een van de grootste Duitse schrijvers uit de twintigste eeuw. In 1929 won hij de Nobelprijs voor literatuur. Met 'Der Tod in Venedig' schreef hij een novelle waarin de stad Venetië in al haar schoonheid adembenemend wordt opgeroepen. Luchino Visconti verfilmde de novelle in 1971 lijn per lijn met Dirk Bogarde meesterlijk in de hoofdrol als Gustav von Aschenbach, die in Venetië geobsedeerd wordt, niet alleen door de prachtige stad, maar vooral door de verbluffende pracht van de Poolse jongen Tadzio die met zijn rijke familie in hetzelfde Grand Hôtel des Bains verblijft op het Lido. Zowel de novelle als de film zijn meer dan de moeite waard.

Strand van Hôtel des Bains

Terras van Hôtel des Bains

Katia Mann, de echtgenote van de auteur, onthulde in haar boek 'Meine ungeschriebenen Memoiren' (S. Fischer, 1974) dat 'Dood in Venetië' behoorlijk autobiografisch was. In 1911 namen Thomas Mann en Katia immers de stoomboot naar Venetië, waar hij reservaties had voor het tot op vandaag majestueuze Hôtel des Bains. Katia vertelt hoe het op de eerste dag erg druk was in de eetzaal van het hotel en dat ze de Poolse familie zagen, die er precies uitzag zoals haar man hen in het boek beschreef, inclusief de charmante jongen met een matrozenpak. "De jongen was enorm aantrekkelijk, en mijn man bekeek hem en zijn speelkameraden voortdurend op het strand." Alhoewel Thomas Mann de jongen niet achterna liep door Venetië, zoals Gustav von Aschenbach in de novelle en de film (wat leidt tot prachtige beelden van Venetië), was hij er volgens Katia erg door gefacineerd. Had hij gedurfd, hij zou Tadzio en zijn familie wellicht wel gevolgd zijn door de dogenstad...

De stuurman van de hotelshuttle

Strandstoelen aan 12 euro per dag op het Lido

Gesuiti, een barokke kerk van de Jezuiten in Canneregio

beklimmen?” “Goed, maar veel is er niet te klimmen,” antwoordde Laurens. “Er is een lift, zag ik.” Om klokslag twaalf uur schoof de deur van de lift open, zestig meter boven het bekende plein. Wat een hels lawaai. En waarom bleef die klok maar luiden?

QUE LES FOUS

“Het is nog altijd niet één uur,” zei ik, toen we het restaurant van het hotel wilden binnenstappen. “Hoe zeg je ‘te vroeg’ in het Italiaans?” vroeg ik me luidop af. “Daar bestaat geen Italiaans woord voor,” antwoordde Laurens. “Komt hier nooit voor.”

Je hebt geen oliebron nodig om te eten in de Club del Doge. Maar het helpt. Zelfs zonder oliebron mochten we een tafel kiezen. We zetten ons vlakbij het water. “Is dat tapenade van olijven?” vroeg ik aan de maître d’hotel. “Zo noemen de Fransen het. Wij noemen het *pasta di olivi*.” Tussen de zachte sorbet van framboos met stukjes perzik, de *linguine mantecate alle vongole ver-*

aci con prezzemolo e profume d’aglio en de chateaubriand *al sanguine* werd fijntjes afgegeven op de te complexe Franse keuken. “Al wat goed is aan de Franse keuken werd trouwens afgekeken van de Italiaanse,” voegde hij toe terwijl hij onze heerlijke maaltijd overgoot met een Venetiaanse Campofiorin uit 2005 en hij de Italiaanse keuken uit de grond van zijn hart bleef ophemelen.

“Wat een prachtig uitzicht op het Canal Grande,” zei ik genietend. “Dat is waarom hier zoveel sterren komen,” legde de maître uit. “Ze kunnen met de boot incognito in het hotel geraken.” Dat klopt, dacht ik, ook ons had niemand herkend. “Maar dat kan je toch bijna overal hier in Venetië?” vroeg ik. “Ja, natuurlijk. Maar het Gritti is een van de beste hotels in de stad. Vorige week zat Bruce Springsteen aan deze tafel.” Vandaag waren wij de enige gasten. “Dessert?” “Niet voor mij, wel voor Laurens.” De passage van het dessertkarretje herinnerde mij aan een Franse spreuk. En omdat ik niet voor gek wilde doorgaan, veranderde ik van gedachte en liet me

De herstelplaats voor gondels

verleiden door een weelderige selectie verse bosvruchten. Na dit copieuze maal verlangden we allebei naar een kleine siësta.

“There are a few things in life more pleasant than to sit on the terrace of the Gritti when the sun about to set bathes in lovely colour the Salute, which almost faces you,” schreef de Engelse novelist W. Somerset Maugham in 1960. Ook ons was de Santa Maria de Salute opgevallen, met haar grote koepels en naar het Canal Grande aflopende trappen. Tegen valavond namen we de gondelferry naar de oostelijke tip van Dorsoduro om de grote barokkerk te bezoeken. Ze kreeg haar naam omdat ze in 1630 werd gesticht na een pestepidemie. Meer zuidwaarts zagen we de prachtig gedekte tafels van Ristorante Lineadombra op een groot ponton met uitzicht op het Isola della Giudecca. Volgens commissaris Brunetti gebeurden op Giudecca de meest naargeestige zaken. Maar aan deze kant van de brede watergeul was het veilig. We reserveerden onmiddellijk een tafel tegen half acht.

Met de ondergaande zon in ons gezicht passeerden we op de Fondamenta Zattere een kunstgallerij in de oude zoutmagazijnen. We snoeven de sfeer van Soho en de Village op Manhattan. Aan de hoek van de Rio di Ognisanti en de Rio di San Trovaso lag een schilderachtige werf waar gondels worden hersteld, een beetje zoals een Tirols dorpje. De gondelmakers kwamen vroeger uit de streek bij Cadore, in de Dolomieten. Ze maakten het zich blijkbaar zo gezellig als thuis. “Heb jij ooit een gondeltocht gemaakt, papa?” “Neen, alleen die kleine overzettichtjes van vandaag en gisteren.” “Doen we dat dan nog?” “Goed idee, laat ons het morgen doen, op onze laatste dag in Venetië.”

Links van ons voeren twee cruiseschepen buiten. Op het westelijke einde van de kaai ligt de universiteit. Daar zagen we geen toeristen meer, wel een pleintje met enkele oude Venetianen onder een lelijke Heineken parasol. “In 1937 telde Venetië nog 250.000 inwoners, nu nog maar 50.000. Het is intussen veel te duur om als gewone burger hier te wonen,” had de maître d’hôtel ons vanmiddag verteld. “Buitenlanders betalen astronomische bedragen voor een stek in Venetië.”

JAMES BOND

Ook de laatste ochtend dwaalden we heerlijk vroeg door de nauwe steegjes. Venetië is een prachtige stad. Telkens weer. Een mooi decor dat schoonheid aantrekt, opwekt, onderstreept en kleine mankementjes verdoezelt of schattig maakt. Zooals een juweel en mooie kleren de nooit perfecte vrouw of man een draagvlak geeft om meer te schitteren. Wellicht gaat een mens te midden van al dat moois ook idealiseren, het minder

Ontbijt op het terras van Gritti Palace

mooie niet willen zien, het mooie opzoeken, en het nog mooier zien dan het is... Thuis bleken de Venetiaans blonde lokken met bruine kijkers op de stiekem genomen foto ook niet zo mooi als in Venetië...

“Hey, hey!” klonk het aan elke hoek van de kanalen. Op die manier vermeed Alberto, onze gondelier, om te botsen met tegenliggers. Dat was het enige geluid dat we hoorden boven het rustig kabbelende water. Om negen uur zijn er nog geen gondelfiles. Wat een rust, wat een genot. Tot plots heel luid “VOLARE” galmde uit een zijkanaal. Drie gondels afgeladen met Japanners, een zingende Italiaan en een accordeon sloegen gelukkig snel een ander kanaal in. “Er zijn 425 gondeliers,” legde Alberto uit. “Ik vaar met de licentie van mijn vader. Twee dagen varen we, en dan hebben we twee dagen vrij. Het hele jaar door.” Na de woning waar Mozart verbleef in 1771, voeren we langs de plaats waar Goethe sliep toen hij in oktober 1786 enkele weken in Venetië verbleef. Ik had zijn reisverslag gelezen, maar was er niet veel wijzer van geworden. Hij ging vooral naar theatervoorstellingen, maar niet naar La Fenice want dat werd pas zes jaar later in gebruik genomen. “Je ziet zo echt wel dingen waar je anders niet voorbijkomt,” zei Laurens. Hij had gelijk. Het was meer dan de moeite. Een laat ontbijt op het terras van ons hotel rekten we tot brunch. Voor ons voeren watertaxi’s, vrachtboten, gondels, vaporetto’s, de brandweer en de guardia di finanza. “Salute,” groetten we de koepels aan de overkant. “Tot de volgende keer!”

Troppo presto. Het bestaat wel in het Italiaans, het woord voor “te vroeg”. De vaporetto naar de luchthaven was vertrokken ruim voor het aangekondigde vertrek. Geen ramp. James Bond in eigen persoon bracht ons tegen topsnelheid met de watertaxi op minder dan twintig minuten naar de luchthaven. “Zo hebben we echt alles gedaan,” besloot Laurens. En toch willen we snel terugkomen. Nog, nog, nog. *Ancora.* ♦

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE IN VENETIË

Goethe (1749) reisde naar Italië van 1786 tot 1788, maar zijn boek *Italienische Reise* kwam pas dertig jaar later tot stand. Deel I verscheen in 1816 en deel II pas in 1829. Een verlengd weekend Venetië was in die tijd eerder ongebruikelijk, zelfs volstrekt onmogelijk, tenzij als onderdeel van een lange Italiëreis.

Goethe kwam in Venetië aan op 28 september 1786 en vertrok 17 dagen later met de postboot naar Ferrara. Op de vooravond van zijn vertrek schrijft hij in zijn dagboek: "Ik ben slechts korte tijd in Venetië, maar ik heb het leven hier ten volle in mij opgenomen. Ik draag een heel duidelijke en juiste indruk van hier mee, zij het een onvolledige." Naar Goethe's normen ziet de moderne reiziger op een vierdaagse-city-trip naar Venetië quasi niets van de stad.

Bijna elke avond trok Goethe naar het theater. Overdag bezocht hij de stad. Enkele sfeerbeelden uit 1786:

CANAL GRANDE

De twee voornaamste stadsdelen van Venetië worden door het Canal Grande in twee gesneden en door één enkele brug, de Rialto, met elkaar verbonden; toch is er daarnaast voor meer transport gezorgd door overzetboten op welbepaalde overzetplaatsen. Nu was het vandaag al een heel fraaie aanblik, toen vele op hun mooist geklede in een zwarte sluier gehulde vrouwen zich samen lieten overzetten om naar de kerk van de Aartsengel te gaan, wiens feest vandaag wordt gevierd. Ik verliet de brug om bij zulke overzetplaats naar het uitstappen van de passagiers te kijken. Ik heb er zeer knappe gezichten en mooie figuren gezien. Toen ik moe was geworden, zette ik mij in een gondel en voer door het noordelijk gedeelte van het Canal Grande rond de eilanden van de heilige Clara door de lagune het kanaal van Giudecca op tot aan het San Marcoplein. Zo was ik ineens medeheerser over de Adriatische Zee, zoals iedere bewoner van Venetië zich voelt wanneer hij zich in zijn gondel neerzet. (29 september)

Goethe geschilderd door Karl Stieler (1928)

Meer dan 200 jaar later varen grote cruiseschepen voorbij de Riva de' Schiavoni... doch vorige zomer maakte Venetië daar een einde aan na een petitie om de historische stad beter te beschermen. Onder meer Michael Douglas en Cate Blanchett ondertekenden de petitie.

ARSENAAL EN RIVA DE' SCHIAVONI

Deze ochtend bezocht ik het arsenaal, waar voor mij nog enorm veel te zien is, omdat ik het zeewezen nog niet ken en hier met de eerste beginselen kennismaak: het lijkt hier op een oude familie, die nog altijd druk in de weer is, alhoewel haar topjaren sinds lang voorbij zijn. Daar ik mij ook in ambachten interesseer, heb ik heel wat gezien dat ik de moeite waard vond en ben ik op een schip met 84 kanonnen geklommen, waarvan men net de kiel had gelegd.

Een soortgelijk schip is zes maande geleden aan de Riva de' Schiavoni tot op de waterlijn opgebrand. Gelukkig was de kruitkamer niet vol, zodat het, toen het in de lucht vloog, geen grote schade veroorzaakte. Alleen sprongen alle ruiten van de in de buurt gelegen huizen. (5 oktober)

Per gondel kom je op unieke plaatsen

REISTIP VAN GOETHE: BEKLIM DE SAN MARCOTOREN OOK BIJ LAAG TIJ!

Vanavond beklom ik de San Marcotoren. Omdat ik onlangs de lagunen in al hun pracht bij vloed van bovenaf had gezien, wilde ik ze nu ook bij eb, in hun deemoed, bekijken. Wanneer men een juiste indruk van het geheel wil hebben, is het nodig die twee aspecten met elkaar te verbinden. Het ziet er vreemd uit om overal verspreid land te zien verschijnen waar er voordien water was. De eilanden vormen geen eilanden meer, maar nog slechts hoger gelegen bebouwde plekken in een uitgestrekt grijsgroen moeras, doorsneden door mooie kanalen. (9 oktober)

Goethe maakte tijdens zijn reis in Venetië schetsen

